

Solo Goya

Muzej istorije Jugoslavije
Beograd, 2002/2003.

Solo Goya

11 grafika Fransiska Goje (1746-1828.) iz serije
"Los caprichos"

„Video sam knjigu vestica i satira od Goje. Ništa mi se ne sviđa, vrlo je obsceno.“¹

„Los caprichos“

Kada je 1799. godine svojim savremenikima Goja predstavio seriju grafika „Los caprichos“ mišljenja su bila podeljena. Neki su bili ushićeni, neki zgađeni i šokirani, a neki oduševljeni. Neki su čak priređivali zabave oživljavajući pojedine prizore. Niko, međutim, nije ostao ravnodušan. Goja je 6. februara 1799. godine najavio seriju sledećim rečima:

„Zbirka grafika i kapricioznih tema, smišljena i gravirana rukom Don Fransiska Goje. Autor je ubeđen da osuda ljudskih grešaka i poroka može biti dostojna tema slikarstva: kao pogodne teme za svoje delo, on je iz mnoštva gluposti i grešaka izabrao one koje su zajedničke svakom građanskom društvu, a među uobičajenim pomračenjima i lažima koje su prouzrokovane običajima, neznanjem ili samoljubljem, one za koje veruje da su najprikladnija tema za podsmeh ali koje u isto vreme podstiču i maštu.“²

Rad na seriji Goja započinje još 1792. kada se zbog bolesti povlači iz Madrida na imanje vojvotkinje od Albe. Oporavljajući se provodi dane crtajući fantastične prizore, ispunjavajući jedan za drugim albume koji se danas obeležavaju kao „Sanlukarski album“ ili „Album A“; „Madridski album B“ itd. U tim albumima koji se danas čuvaju u muzeju Prado u Madridu nalaze se predlošci svih Gojinih grafika. Oporavak je nažalost bio samo delimičan. Trajno oštećenje i gotovo potpuni gubitak sluha bili su rezultat Gojine misteriozne bolesti. Mnogi će kasnije upravo tu činjenicu dovoditi u vezu sa njegovim sve sumornijim i mračnijim slikarstvom. Međutim, taj preokret bio je naznačen opštom atmosferom kraja veka. Vek svetlosti se završavao u senci krvavog terora u koji je prerasla francuska revolucija. Prvobitno oduševljenje preraslo je u sveopštu rezigniranost i gnušanje nad ponorom „ljudske“ bestijalnosti.

„Los caprichos“ (kaprisi, fantazije) su prva serija grafika koje je Goja uradio sa ciljem da ih plasira kao jedinstvenu celinu. Prvobitni naslov bio je „Suenos“ (snovi) i seriju su sačinjavala 72 lista. Prvi list je bio „San razuma proizvodi čudovišta“. Međutim, Goja je još dve godine produžio rad na seriji. Definitivnu verziju završio je 1799. godine. Serija je zaokružena na 80 listova a „San razuma“ našao se u sredini pod brojem 43. Naslovno mesto zauzeo je Gojin autoportret. Odeven po poslednjoj modi, prikazan u profilu, krajičkom oka on posmatra svet - dole stoji natpis: „Fransisko Goja i Lusijentes, slikar“. Zatim sledi niz scena koje kao da su deo nekakvog pozorišnog komada, nekakvog karnevala na temu ljudske gluposti. Sve sa čime se Goja susreo u toku svoje tridesetogodišnje karijere, ovde je zastupljeno: crkva, država, ulični život Madrida, selo, savremena poezija i filozofija, sirotinja, bogataši, bolesnici, mladi,

¹ Zapis iz dnevnika Pedra Gonzalesa de Sepulvede, profesora bakropisa na Kraljevskoj Akademiji u Madridu. Sarah Symmons, Goya, London, 1998. str. 182.

² Sarah Symmons, Goya, London, 1998. str. 180.

stari, muškarci, žene - sve to protkano porokom, nemoralom i taštinom. Niko nije ostao pošteđen. Na jednom mestu Goja se čak narugao i sopstvenoj profesiji portretiste, koja mu je te iste, 1799. godine, donela laskavu titulu Prvog dvorskog slikara.

Serijska „Los caprichos“ nije jedinstvena samo po svom tematskom sadržaju. Tehnika izrade je do tada, takođe, bila neviđena. Tradicionalni bakropis je bio osnova koju je Goja kombinovao sa relativno novom tehnikom akvatinte. Jasne linije, nastale delovanjem kiseline na ploču, upotpunjene su bleđim senkama. Te površine čine pozadinu gotovo svih listova i daju im gotovo opipljivu atmosfersku dubinu. Povrh toga, na nekim prizorima, koristio je i tehniku suve igle, pojačavajući kontraste kako bi naglasio pojedine detalje. Kombinacijom ovih tehnika on je u grafiku preneo svoj karakteristični slobodni slikarski potez.

Poklon I

Fransisko Goja je 1803. godine poklonio španskom kralju 240 neprodatih kompleta i bakarne ploče serije „Los caprichos“. Za uzvrat je dobio doživotnu penziju za svog sina, Havijera. Kasnije će Goja tvrditi da je to učinio zbog inkvizicije. No činjenice govore nešto sasvim drugo. Uprkos pravnoj marketinškoj kampanji koju je preduzeo prodaja je išla vrlo slabo. Cena čitavog kompleta je bila 320 reala ili jedna unca zlata, što je za ono vreme bilo sasvim neuobičajeno jer su se tada grafike prodavale na komad, po ceni od 4 reala. Međutim, umesto finansijske dobiti koju je očekivao, grafike su slikaru doneli neslućenu slavu i popularnost i van granica Španije. Između 1799. i 1937. godine sa originalnih ploča otisnuto je čak dvanaest izdanja. Najveću popularnost serija je doživela u Francuskoj. Već 1830. godine gotovo da nije bilo slikara u Parizu koji nije u svom portfoliju imao neki od njenih listova. Pored Rembranta i Direra Goja je tako postao jedan od nezaobilaznih uzora mladim umetnicima.

Poklon II

U Parizu, 11. maja 1956. godine, predsednik FNRJ Josip Broz Tito susreo se sa jugoslovenskim iseljenicima u Francuskoj. Tom prilikom uručena mu je na poklon mapa sa „originalnim bakrorezima od Franciska Goje“, kako piše na nalepnici u gornjem levom uglu. „Originalni bakrorezi“ u stvari su bili 11 listova iz serije „Los caprichos“ - ni manje ni više, autorski otisci nastali između 1797. i 1799. godine. Naravno, izbor ovakvog poklona nije bio slučajna. Goju su smatrali jednim od najvećih kritičara aristokratskog društva. Tako su se, zahvaljujući toj ideološkoj zabludi, ovi vredni otisci našli u Beogradu. O uvreženosti takvog shvatanja Goje još bolje govori podatak da je sedamdesetih godina, od Narodne socijalističke partije Španije, Tito dobio još jednu Gojinu

grafiku iz iste serije.⁵ U inventarnim knjigama Muzeja istorije Jugoslavije ova grafika zavedena je kao „Drugari na pripremama”. U stvari se radi o listu broj 11: „Muchachos al avio”. Drugovi su u stvari krijumčari, banditi, u predahu između dva prepada!

„Samo Goja”, detalj...

Na poslednjem portretu vojvotkinje od Albe nastalom 1797. - iste godine kada započinje rad na konačnoj verziji serije „Los caprichos” - Goja je ostavio svoj potpis na neobičan način: u pesku, pred vojvotkinjinim nogama. Desnom rukom koju krase dva prstena, jedan sa natpisom Alba, drugi sa natpisom Goya, vojvotkinja pokazuje na reči **Solo Goya**: „Samo Goja”... može stvoriti savršenu iluziju, stvoriti nemoguće! Serija „Los caprichos” to svakako potvrđuje.

„Los caprichos”

11 grafika iz zbirke Muzeja istorije Jugoslavije

Sva tumačenja serije „Los caprichos” zasnivaju se na zapisima Gojinih savremenika. Sačuvana su tri relevantna manuskripta⁴. „Prado manuskript” je u tonu komentara najmanje kritičan, posebno kod onih listova koji za temu imaju crkvu ili politiku. „Ajala manuskript” (naziv je dobio po Abelaru Lopezu de Ajali, dramskom piscu u čijem je vlasništvu bio) i manuskript koji se čuva u Nacionalnoj biblioteci u Madridu, obiluju preterivanjima i nategnutim tumačenjima, posebno kada su u pitanju „tabu teme”: crkva, država, seks... Iako obiluju mnogim greškama ovi rukopisi su i danas najbliži namerama i osećanjima kojima se Goja rukovodio pri izboru sadržaja. Drugi izvor tumačenja su brojne pripremljene studije i crteži koje je Goja uradio. Posebno su vredni oni na kojima je on sam pisao komentare.

Ipak, najveću vrednost serija duguje svojoj uvek aktuelnoj i univerzalnoj poruci. Kako kaže Artur Danto: „Doživljaji umetnosti su uvek nepredvidivi... Zato se uvek iznova vraćamo velikim delima: ne zato što svaki put u njima vidimo nešto novo, već zato što očekujemo da nam pomognu da o nama samima saznamo nešto što nismo znali.”⁵

1. Tako odlaze, očerupani, *Ya van desplumados*, N° 20

bakropis i akvatinta, 218x152 mm

Poslo su ih devojke svojim čarima privukle, iskorišćeni i zatim očerupani, oni bivaju počišćeni. To posmatraju dva franjevca koji se „raduju ovoj farsii, svaki sa brojanicom oko pasa”, piše u manuskriptu iz Nacionalne biblioteke u Madridu.

2. Dobro su sele, *Ya tienen asiento*, N° 26

bakropis i akvatinta, 217x148 mm

Ovde Goja ilustruje dva španska izraza: „tener asiento” što znači držati stolicu tj. imati siguran posao i „sentar la cabeza” što bukvalno prevedeno znači sedeti glavom, biti stabilan ili biti dobro organizovan. Dve žene su očigledno prostitutke i nikada neće imati stalni posao. Primenjujući princip dovođenja do apsurdna Goja stvara ambleme koji se često pojavljuju i na ostalim listovima.

3. Kod palatinskog grofa, *Al Conde Palatino*, N° 33

bakropis, akvatinta i suva igla, 219x152 mm

Ovo je jedna od nekoliko scena koje ni do danas nisu u potpunosti rastumačene. Mnogi misle da se radi o stvarnom događaju i osobi koja do danas nije identifikovana. Na pripremnom crtežu, koji se čuva u Metropolitanskom muzeju u Njujorku, Goja je zapisao sledeće: „Svaka reč je laž. Prevarant kaže

⁴ Edith Helman, *Trasmundo de Goya*, 1963; Alfonso E. Perez Sanchez, Julian Gallego, *Goya the Complete Etchings and Lithographs*, New York, 1995.

⁵ Arthur C. Danto, *After the end of art*, New Jersey, 1997, str. 178.

da je izvadio vilicu i svi mu veruju." Figura grofa je skoro dva puta veća od figura slugu. Kompozicija neobično podseća na portret grofa od Floridablanke, koji je Goja naslikao 1783. godine. U prvom planu portreta je sa leve strane prikazao i samog sebe kako grofu prinosi sliku. Figura Floridablanke je neproporcionalno uvećana, baš kao i ovde. Ako sledimo analogiju - sam Goja je taj koji povraća, zgađen glupošću velikaša.

4. Kako fino predu, Hilan delgado, N° 44

bakropis, akvatinta i suva igla, 219x153 mm

Prado manuskript kaže: „Tako fino predu da ni sam đavo neće moći da rasplete njihovu ruktvorinu." Tri starice - podvođačice predstavljaju sudaje koje određuju ljudsku sudbinu pri rođenju.

5. Pokora, Correccion, N° 46

bakropis i akvatinta, 217x147 mm

Predvođeni sveštenikom životinjskog lika „prevaranti svih vrsta - trgovci, fratri i siledžije žure da se pokaju u prisustvu Velikog ispovednika ali se uvek brzo vrata na staro" kaže se u Prado manuskriptu.

6. Šta sve krojač može!, Lo que puede un sastre!, N° 52

bakropis, akvatinta i suva igla, 214x151 mm

Tema ovog lista je slepo praznoverje i idolatrija. Ljudi ničice i u strahu padaju na kolena. „Sveopšte sujeverje čini da se ljudi prostiru u strahu i obožavanju i pred drvetom odevenim kao svetac." navodi se u Prado rukopisu.

7. Stidljivko, El vergonzoso, N° 54

bakropis i akvatinta, 217x152 mm

„Ima ljudi čija su lica najnepristojniji deo njihovog tela i bilo bi dobro... kada bi ih sakrili u pantalone" piše u Ajala manuskriptu. To je upravo ono što ovaj „stidljivko" sa falusoidnim nosom i pantalonama na glavi pokušava da uradi.

8. Utvrđivanje porekla, La filiacion, N° 57

bakropis i akvatinta, 217x152

Ajala manuskript kaže: „Ona zavodi mladoženju titulama svojih očeva, dedova i pradedova. I šta će biti od nje? To tek treba da se vidi." Goja se ovde ruga brakovima španske aristokratije a posebno običaju da žena na muža prenosi svoje visoke titule. Tako je na primer vojvotkinja od Albe, kao poslednji direktni potomak, prenela mužu svoju vojvodsku titula.

9. Sačekaj da te miropomažemo, Aguarda que te unten, N° 67

bakropis, akvatinta i suva igla, 218x150 mm

„Miropomazani neznanjem i glupošću ljudi se pretvaraju u koze" komentariše

manuskript Nacionalne biblioteke u Madridu. U Ajala manuskriptu samo piše „poslednje pomazanje”. Radi se o igri reči „uncion” koja takođe znači i umazanost. Ova scena je tipična za Gojine bogohulne prizore na kojima ljude pretvara u polu-životinje.

10. Jedni na drugima, *Unos a otros, N° 77*

bakropis, akvatinta i suva igla, 205x136 mm

Na ovom listu, jednom od najupečatljivijih, Goja se ruga političarima, sudijama, akademikima i drugim uglednim profesijama. Sva ozbiljnost njihovih uloga svedena je na dečju igru. Prado manuskript pominje i prevrtljivost sreće: „Onaj koji je juče igrao ulogu bika, danas igra toreadora na konju.”

11. Požuri, bude se, *Despacha, que despiertan, N° 78*

bakropis i akvatinta, 205x140 mm

Poslednja tri lista iz serije: 78, 79 i 80, krešendo su Gojinog napada na instituciju monaštva. Zamonašeni đavolci predstavljaju proždrljivost i pohlepu sveštenstva.

Nenad Radic

„Los caprichos”

11 grafika iz zbirke Muzeja istorije Jugoslavije

1. Tako odlaze, očerupani, *Ya van desplumados*, N°20, bakropis i akvatinta, 218x152 mm
2. Dobro su sele, *Ya tienen asiento*, N°26, bakropis i akvatinta, 217x148 mm
3. Kod palatinskog grofa, *Al Conde Palatino*, N°33, bakropis, akvatinta i suva igla, 219x152 mm
4. Kako fino predu, *Hilan delgado*, N°44, bakropis, akvatinta i suva igla, 219x153 mm
5. Pokora, *Correccion*, N°46, bakropis i akvatinta, 217x147 mm
6. Šta sve krojač može!, *Lo que puede un sastre!*, N°52, bakropis, akvatinta i suva igla, 214x151 mm
7. Stidljivko, *El vergonzoso*, N°54, bakropis i akvatinta, 217x152 mm
8. Utvrđivanje porekla, *La filiacion*, N°57, bakropis i akvatinta, 217x152 mm
9. Sačekaj da te miropomažemo, *Aguarda que te unten*, N°67, bakropis, akvatinta i suva igla, 218x150 mm
10. Jedni na drugima, *Unos a otros*, N°77, bakropis, akvatinta i suva igla, 205x136 mm
11. Požuri, bude se, *Despacha, que despiertan*, N°78, bakropis i akvatinta, 205x140 mm

Ya van desplumados.

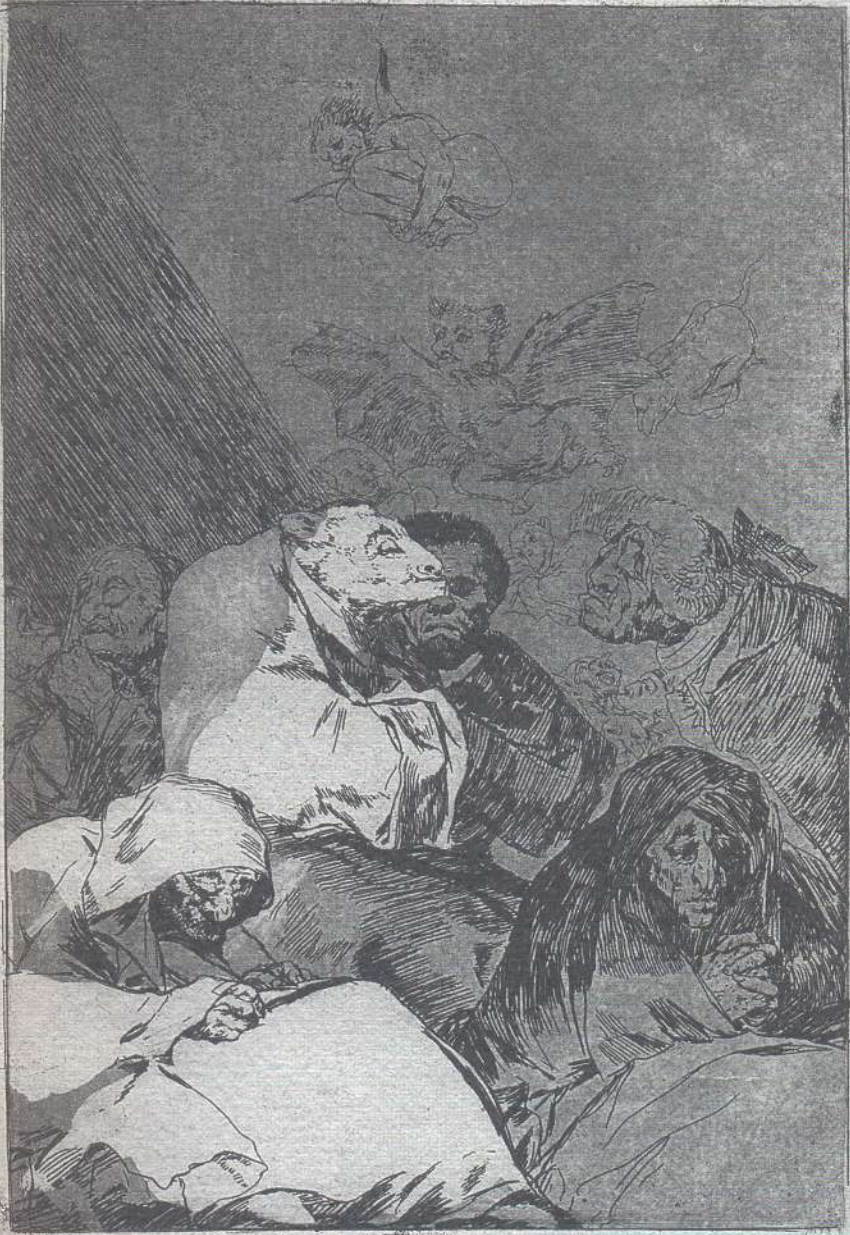
Ya tienen asiento.

Al Conde Palatino.

Hilari delgado.

Correccion

Lo que puede un Sastre!

54

El Vergonzoso.

La filiacion.

Goya

Aguarda que te unten.

Unos a otros.

Jedni na drugima, *Unos a otros*, N°77

Despacha, que despiertan.

MUZEJ ISTORIJE JUGOSLAVIJE, Trg Nikole Pašica 11

Direktor
Ljiljana Cetinić

Autor izložbe i teksta u katalogu
Nenad Radić
kustos likovne zbirke Muzeja istorije Jugoslavije

Oprema grafičkih kabineta
Dušica Knežević

Majstor svetla
Rade Stamenković

Web prezentacija
Branko Mikić

Dizajn kataloga
Daniel Glid, Igor Mešulam, Gabriel Glid

Štampa
Standard 2

Tiraž
500

Sponzori
Raiffeisen BANK Jugoslavija
INFORMATIKA
MRG export-import
Institut za barokne studije, Beograd

Detalj na koricama
Utvrdjivanje porekla, *La filiacion*, N°57

www.muzejistorijejugoslavije.org

